

จาก 'รอยพระพุทธรบาท'

ถึง 'ถวายพระเพลิง' พระพุทธเจ้า

กับเรื่องเล่าในลุ่มน้ำแม่กลอง-ท่าจีน

พระพุทธรูปเก่าที่สุดในไทย พบที่ อ.ศรีมโหสถ จ.ปราจีนบุรี สร้างในสมัยทวารวดี เมื่อกว่าพันปีมาแล้ว

เป็นที่ฮือฮาสาธุการอย่างล้นหลาม เมื่อมีการเผยแพร่ภาพรอยพระพุทธรูปที่ถูกระบุว่าค้นพบใหม่ ในราวป่าบริเวณช่องบาระณะ เขตจังหวัดบุรีรัมย์

แต่เรื่องนี้ รศ.ศรีศักร วัลลิโภดม เคยพบมานานหลายปีแล้ว และเขียนบทความอธิบายถึงพระพุทธรูปดังกล่าวในจดหมายข่าวของมูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์ ไว้ตั้งแต่ พ.ศ.2550 ว่า น่าจะสร้างขึ้นเมื่อราว 100 กว่าปีที่แล้ว โดยชาวบ้านที่ใช้ช่องเขาในการไปมาหาสู่ระหว่างสยามกับกัมพูชา

สะท้อนถึงคติในการบูชาพระพุทธรูปในดินแดนไทยที่มีมาอย่างยาวนานตั้งแต่สมัยทวารวดีกว่าพันปีมาแล้ว สืบมาถึงปัจจุบันอย่างไม่ขาดสาย

เพื่อผูกโยงเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธรูปที่ว่าเคยเสด็จมาเยือนสถานที่ต่างๆ ในท้องถิ่นของตน

แต่ยังมีอีกเหตุการณ์ในพุทธประวัติที่ได้รับการระลึกถึงผ่านพิธีกรรมจำลอง เช่น งานถวายพระเพลิงพระพุทธรูปเจ้า ที่มีตำนานและนิทานท้องถิ่นหลายต่อหลายเรื่องในลุ่มแม่น้ำภาคกลาง บอกเล่าเรื่องราวหลังการปรินิพพานอย่างตื่นเต้นชวนฟัง

และนี่คือตัวอย่างร่องรอยหลักฐานอันเปี่ยมเสน่ห์ที่ชวนให้เรียนรู้อย่างยิ่ง

พระพุทธรูป 'จำลอง' ทุกองค์ ไม่มีของจริง เก่าที่สุดในไทยอยู่ที่ปราจีนบุรี

คนจำนวนมากไม่ทราบว่ารอยพระพุทธรูปทั้งหมดล้วนแต่เป็นของจำลองเพื่อ 'ระลึกถึง' องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยได้รับการสร้างมาจากลังกา

ประภัสสร ชูวิเชียร (อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ ศิลปะ คณะโบราณคดี ม.ศิลปากร) อธิบายว่า รอยพระพุทธรูปถือเป็นบริบทเจดีย์ คือสถานที่ซึ่งทำให้ระลึกถึงพระพุทธรูป หากจะเรียกให้ถูกต้องสมบูรณ์ ต้องใช้คำว่า 'รอยพระพุทธรูปจำลอง' เพราะมนุษย์ทำขึ้นทั้งหมด

ชาวบ้านและพระสงฆ์นำดอกไม้ธูปเทียนรำลึกการถวายพระเพลิงที่ 'หลวงจ.นครปฐม อย่างมิดฟ้ามัวดิน

พระพุทธรูปจำลองในไทย มีทั้งพระพุทธรูปช้างเดียวซึ่งพบมาก และพระพุทธรูปคู่ ซึ่งพบไม่มากนัก

นอกจากนี้ ยังมีรอยพระพุทธรูปที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ คือถ้าเขาหินให้มีรูปร่างคล้ายรอยเท้า แล้วคนจินตนาการและแต่งเติมโดยเชื่อว่าเป็นรอยพระบาทของพระพุทธเจ้า เช่น 'พระพุทธรูปบ้าน' อ.บ้านผือ จ.อุดรธานี

รอยพระพุทธรูปเก่าที่สุดในไทยอยู่ที่โบราณสถานสระมรกต อ.ศรีมโหสถ จ.ปราจีนบุรี เป็น "พระพุทธรูปคู่" สมัยทวารวดี สร้างขึ้นเมื่อกว่าพันปีมาแล้ว โดยสลักรูปธรรมจักรกลางฝ่าพระบาท

ถวายพระเพลิงพระพุทธรูปเจ้า

จากเรื่องของพระพุทธรูป มาถึงพิธีกรรมน่าสนใจอย่างการถวายพระเพลิงในวันอัฐมิบูชา สาขมาส แรม 8 ค่ำ เดือน 6 ซึ่งเป็นวันที่ 8 หลังพระพุทธรูปปรินิพพาน

ในสมัยพุทธกาลได้มีการจัดพิธีถวายพระเพลิงเยี่ยงพระจักรพรรดิโดยกลุ่มมัลลกะศัตรีแห่งนครกุสินารา สถานที่ดับขันธปรินิพพาน

ปัจจุบันวัดวออารามจำนวนมากในไทยจัดให้มีการฟังเทศน์ เวียนเทียน และรำลึกถึงเหตุการณ์ดังกล่าว

แต่มีเพียงไม่กี่แห่งที่มีการจำลองเหตุการณ์การถวายพระเพลิงพระพุทธรูปเจ้า หนึ่งในนั้นคือวัดใหม่สุคนธาราม ต.วัดละมุด อ.นครชัยศรี จ.นครปฐม เพียงเดียวในภาคกลางที่จัดงานดังกล่าวอย่างต่อเนื่องยาวนานถึง 122 ปีแล้ว

พระราชมารวิริยาลังการ (รองเจ้าคณะจังหวัดนครปฐม และเจ้าอาวาสวัดไร่ขิง) กล่าวถึงการถวายพระเพลิงในสมัยพุทธกาลว่า ขั้นตอนเริ่มจากการจัดใช้ผ้าไหมห่อพระบรมศพ แล้วพันด้วยล่ำสับริสุทธ์ สลับกับผ้าไหมเป็นชั้นๆ ถึง 1,000 ชั้น สร้างจิตกาธาน (เชิงตะกอน) ด้วยไม้หอมล้วน จากนั้นได้ทำพิธีถวายพระเพลิงในวันที่ 7 หลังวันปรินิพพาน แต่ไม่ว่าจะพยายามจุดไฟเท่าไรก็ไม่ติด จนผ่านไปสี่วันก็สิ้นหวัง เพราะไฟไม่ติด

พระพุทธรูปบาท 'จำลอง' ทุกองค์ ไม่มีของจริง เก่าสุดในไทยอยู่ที่ปราจีนบุรี

คนจำนวนมากไม่ทราบว่ารอยพระพุทธรูปบาททั้งหมดล้วนแต่เป็นของจำลองเพื่อ 'ระลึกถึง' องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยได้รับคติการสร้างมาจากลังกา

ประภัสสร ชูวิเชียร (อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ ศิลปะ คณะโบราณคดี ม.ศิลปากร) อธิบายว่า รอยพระพุทธรูปบาทเป็นบริโกคเจติย์ คือสถานที่ซึ่งทำให้ระลึกถึงพระพุทธรูปบาท หากจะเรียกให้ถูกต้องสมบูรณ์ ต้องใช้คำว่า 'รอยพระพุทธรูปบาทจำลอง' เพราะมนุษย์ทำขึ้นทั้งหมด

พระพุทธรูปบาทคู่บริเวณช่องบาระณะ ชายแดนไทย-กัมพูชา ในเขตอำเภอละหานทราย จ.บุรีรัมย์ ไม่ได้เพิ่งพบใหม่ตามที่แชร์ว่อนอินเทอร์เน็ต เพราะนักวิชาการเขียนบทความมาตั้งแต่ 8 ปีที่แล้ว

ถวายพระเพลิงพระพุทธรเจ้า

จากเรื่องของพระพุทธรูปบาท มาถึงพิธีกรรมน่าสนใจอย่างการถวายพระเพลิงในวันอัฐมีบูชา สาขมาส แรม 8 ค่ำ เดือน 6 ซึ่งเป็นวันที่ 8 หลังพระพุทธรเจ้าปรินิพพาน

ในสมัยพุทธกาลได้มีการจัดพิธีถวายพระเพลิงเยี่ยงพระจักรพรรดิโดยกลุ่มมัลลกะษัตริย์แห่งนครกุสินารา สถานที่ดับขันธปรินิพพาน

ปัจจุบันวัดวออารามจำนวนมากในไทยจัดให้มีการฟังเทศน์ เวียนเทียน และรำลึกถึงเหตุการณ์ดังกล่าว

แต่มีเพียงไม่กี่แห่งที่มีการจำลองเหตุการณ์การถวายพระเพลิงพระพุทธรเจ้า หนึ่งในนั้นคือวัดใหม่สุคนธาราม ต.วัดละมุด อ.นครชัยศรี จ.นครปฐม หนึ่งเดียวในภาคกลางที่จัดงานดังกล่าวอย่างต่อเนื่องยาวนานถึง 122 ปีแล้ว

พระราชมหาวิมลสาร (รองเจ้าคณะจังหวัดนครปฐม และเจ้าอาวาสวัดไร่ขิง) กล่าวถึงการถวายพระเพลิงในสมัยพุทธกาลว่า ขั้นตอนเริ่มจากการจัดใช้ผ้าใหม่ห่อพระบรมศพ แล้วพันด้วยสาส์นวิสุทธิ สลับกับผ้าใหม่เป็นชั้นๆ ถึง 1,000 ชั้น สร้างจิตกาธาน (เชิงตะกอน) ด้วยไม้หอมล้วน จากนั้นได้ทำพิธีถวายพระเพลิงในวันที่ 7 หลังวันปรินิพพาน แต่ไม่ว่าจะพยายามจุดไฟเท่าไรก็ไม่ติด จนล่วงไปถึงวันที่ 8 พระมหากัสสปะพร้อมภิกษุอีก 500 รูป เดินทางรอนแรมมาถึง แล้วประนมมือทำประทักษิณ 3 รอบ เปิดผ้าคลุมด้านพระบาท ถวายอภิวาทด้วยเศียรเกล้าครบทุกรูป ไฟก็พลันลุกโชนขึ้นเองอย่างน่าอัศจรรย์

สำหรับในประเทศไทย ไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีการจัดพิธีอัฐมีบูชาครั้งแรกเมื่อใด แต่มีหลักฐานว่า อธิบดีสงฆ์ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ และวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เชิญชวนอุบาสก อุบาสิกาทำบุญตักบาตร ให้ทาน ฟังธรรม รักษาศีล เวียนเทียน แต่ไม่ได้มีการจัดพิธีจำลองเหตุการณ์การถวายพระเพลิงพระพุทธรเจ้า

จำลองเหตุการณ์ ถวายพระเพลิงฯ วัดใหม่สุคนธาราม

ตามประวัติที่ทางวัดใหม่สุคนธารามรวบรวมไว้ สรุปได้คร่าวๆ

ทรบาท'

'พระพุทธรเจ้า

กลอง-ทำจัน

พลิงที่ 'หลวงพ่อใหญ่' พระพุทธรูปปางปรีณิพพานที่วัดใหม่สุคนธาราม อ.นครชัยศรี

ยัยซึ่งพบ

ภติ คือน้ำ
ะแต่งเติม
พุทธบาท

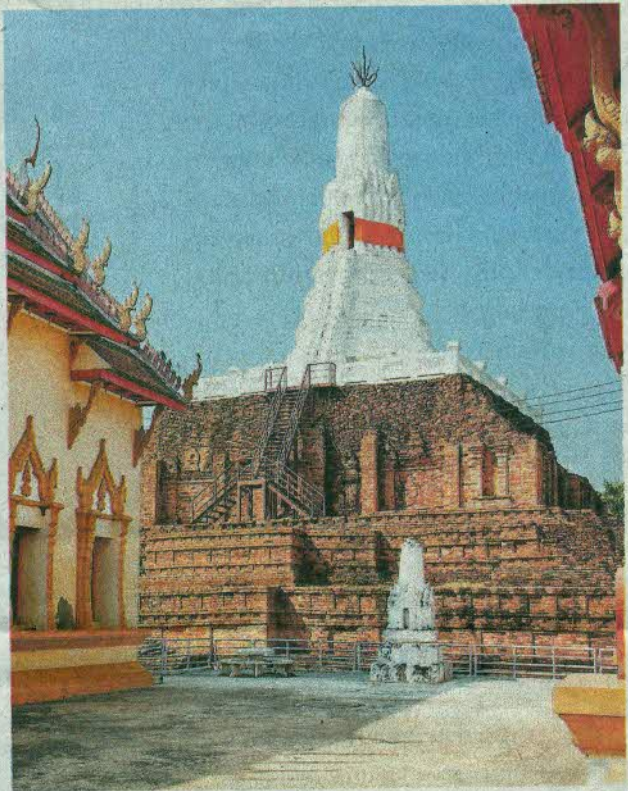
ระมรกด
ยทวารวดี
าพระบาท

อย่างการ
อน 6 ซึ่ง

สาวเล็ก สาวใหญ่ สามใส่ผ้าสตรกรณอย่างสตรีชมพุทวิป สมมุติเหตุการณ์
ถวายพระเพลิงสมัยพุทธกาล พร้อมสังเวชนียสถานจำลอง ได้แก่ สถานที่
ประสูติ ตรัสรู้ แสดงปฐมเทศนา และปรีณิพพานให้เรียนรู้

ว่า งานถวายพระเพลิงในวันอัฐมีบูชาเกิดขึ้นในยุคของ หลวงพ่อ
เจ้าแก้วโตนวรัตน์ เจ้าอาวาสวัดที่ 4 ระหว่าง พ.ศ.2436 -2496 แล้ว

พระประโทณเจดีย์ อ.เมือง จ.นครปฐม สมัยทวารวดี เกี่ยวข้องกับนิทาน
'แบ่งพระธาตุ' (ภาพจาก <https://en.wikipedia.org>)

มีตำนานอันมีที่มาจากพุทธประวัติ ตอนโทณพราหมณ์ตัดสิน
แจกจ่ายพระบรมสารีริกธาตุแก่เหล่ากษัตริย์ที่กำลังวิวาทแย่ง
โดยกล่าวเตือนสติให้มองเห็นถึงความสามัคคี และแบ่งพระธาตุ
ออกเป็นส่วนๆ ให้แบ่งกันสักการะ โดยนำพระทักษิณธาตุ คือ
พระเขี้ยวแก้วข้างขวาเบื้องบนซ่อนไว้ในมวยผม แล้วดวงพระบรม
สารีริกธาตุด้วยทะนานทอง ถวายกษัตริย์ 8 พระนคร ได้พระนคร
ละ 2 ทะนานเท่าๆ กัน รวมพระบรมธาตุทั้งสิ้นเป็น 16 ทะนาน

ต่อมาในภายหลังจึงถูกดัดแปลงมาเป็นตำนานอธิบายถึงที่มา
ของพระประโทณเจดีย์ ซึ่งเป็นชื่อตั้งใหม่หลังเมืองนครปฐมโบราณ
รกร้าง เพราะไม่ทราบชื่อเดิมของเจดีย์ดังกล่าว

สันนิษฐานว่า ตำนานดังกล่าวน่าจะเกิดขึ้นเมื่อ มหาเถรศรี
ศรีธธา หลานพ่อขุนผาเมืองแห่งกรุงสุโขทัย เดินทางมาบูรณะ
พระปฐมเจดีย์ แล้วสร้างตำนานเรื่อง 'พญาภิง พญาพาน'
(ลูกฆ่าพ่อ) ว่าเป็นมูลเหตุการสร้างพระปฐมเจดีย์ ในขณะเดียวกัน
ก็นำเรื่องโทณพราหมณ์ในพุทธประวัติมาอธิบายความเป็นมาของ
พระประโทณเจดีย์

ในยุคหลังจึงกลายเป็นตำนานที่เล่าสืบต่อ กระทั่งตกทอดมา
เป็นตำนานหลายฉบับ เช่น ฉบับนายอ่อง ไวกำลัง ฉบับพระยา
มหารอรรณกร และฉบับนายทอง ซึ่งมีเนื้อหาใกล้เคียงกันว่า
บริเวณที่ตั้งพระประโทณเจดีย์ เดิมเรียกว่า 'บ้านโทณพราหมณ์'
ผู้นำทะนานทองดวงพระธาตุเมื่อ พ.ศ.1133 แล้วบรรจุไว้ในเรือน
หิน ต่อมา พ.ศ.1199 กษัตริย์ละโว้ได้มาก่อพระเจดีย์ล้อมเรือนหิน
แล้วให้นามว่าพระประโทณเจดีย์ บรรจุทันตธาตุและทะนานทอง
ของโทณพราหมณ์

นอกจากนี้ ยังมีนิทานเกี่ยวกับ พระแท่นดงรัง อ.ท่ามะกา
จ.กาญจนบุรี ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าเป็นแท่นที่พระพุทธเจ้าปรีณิพพาน
อันเป็นเหตุให้มีการเรียกชื่อเมืองโบราณแห่งหนึ่งใน อ.บ้านโป่ง
จ.ราชบุรี ซึ่งตั้งอยู่ห่างออกไปไม่ไกลว่าเมืองโกสินารายณ์ อายุหลัง
พ.ศ.1700 โดยเพี้ยนจาก 'กุลินราย' ซึ่งมาจากชื่อ 'กุลินารา' เมือง
ที่พระพุทธเจ้าดับขันธปรีณิพพานอีกทอดหนึ่ง

ปรากฏหลักฐานในนิราศพระแท่นดงรัง ของเสมียนมี กวีสมัย
รัชกาลที่ 3 ความตอนหนึ่งว่า

สาวเล็ก สาวใหญ่ สามใส่พัสดราภรณ์อย่างสตรีชมพูทวีป สมมุติเหตุการณ์ถวายพระเพลิงสมัยพุทธกาล พร้อมสังฆะนียสถานจำลอง ได้แก่ สถานที่ประสูติ ตรัสรู้ แสดงปฐมเทศนา และปรินิพพานให้เรียนรู้

ว่า งานถวายพระเพลิงในวันอัฐมีบูชาเกิดขึ้นในยุคของ หลวงพ่อ เบี้ยว ปทุมรัตน์ เจ้าอาวาสรูปที่ 4 ระหว่าง พ.ศ.2436 -2496 แล้วสืบทอดเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

ครั้งล่าสุดซึ่งครบรอบ 122 ปีของการจัดงาน โดยจัดถึง 3 วัน ตั้งแต่ 7-9 มิถุนายน เริ่มตั้งแต่สายๆ ถึงค่ำ ทุกวันมีการสักการะพระบรมสารีริกธาตุ สาธยายพระไตรปิฎก สวดมนต์ เวียนเทียนบูชาพระพุทธเจ้า และมหรสพต่างๆ

ไฮไลต์อยู่ที่วันสุดท้าย ซึ่งมีขบวนแห่พุทธประวัติ และที่สำคัญคือเหตุการณ์สมมุติ อัญเชิญพระบรมศพจำลอง นำโดยคณะสงฆ์ 500 รูป พร้อมด้วยคณะพราหมณ์ เทวดา นางฟ้า พระสาวกและสาธุชน เวียนทักษิณาวัตร แล้วอัญเชิญประดิษฐานเหนือจิตกาธาน (ที่ก่อกองฟืน) เพื่อประกอบพิธีถวายพระเพลิง พระสงฆ์และชาวบ้านทยอยเดินขึ้นบันไดไปวางดอกไม้จันทน์ยังที่ประดิษฐาน ‘หลวงพ่อกว้างใหญ่’ พระพุทธรูปปางปรินิพพานขนาดใหญ่ สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.2542

นอกจากวัดใหม่สุคนธารามแล้ว ในไทยยังมีอีก 1 แห่งที่จัดงานดังกล่าวโดยมีพิธีจำลอง นั่นคือวัดพระบรมธาตุทุ่งยั้ง อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์ ชาวบ้านจะนำดอกไม้ธูปเทียนขึ้นไปวางบนเมรุเผาศพที่สร้างขึ้นอย่างสวยงาม มีพระพุทธรูปปางปรินิพพาน ซึ่งมีการจุดไฟเผาจริงๆ

ลุ่มน้ำท่าจีน-แม่กลอง มีนิทาน ‘แบ่งพระธาตุ’

แม้พิธีเผาศพพระพุทธเจ้า (จำลอง) จะมีเพียงไม่กี่แห่งในไทย ทว่าในบ้านเมืองแถบลุ่มแม่น้ำท่าจีน-แม่กลอง มีนิทานเก่าแก่แพร่หลายมานานเกี่ยวกับการแบ่งพระธาตุขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้แก่

พระประทีปเจดีย์ เจดีย์พระธาตุกลางเมืองนครชัยศรี (นครปฐมโบราณ) ยุคทวารวดี ราวหลัง พ.ศ.1100 ปัจจุบันตั้งอยู่ในวัดพระประทีป อ.เมือง จ.นครปฐม

นอกจากนี้ ยังมีนิทานเกี่ยวกับ **พระแท่นดงรัง** อ.ท่ามะกา จ.กาญจนบุรี ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าเป็นแท่นที่พระพุทธเจ้าปรินิพพาน อันเป็นเหตุให้มีการเรียกชื่อเมืองโบราณแห่งหนึ่งใน อ.บ้านโป่ง จ.ราชบุรี ซึ่งตั้งอยู่ห่างออกไปไม่ไกลว่าเมืองโกสินารายณ์ อายุหลัง พ.ศ.1700 โดยเพี้ยนจาก ‘กุสินาราย’ ซึ่งมาจากชื่อ ‘กุสินารา’ เมืองที่พระพุทธเจ้าดับขันธปรินิพพานอีกทอดหนึ่ง

ปรากฏหลักฐานในนิราศพระแท่นดงรัง ของเสมียนมี กวีสมัยรัชกาลที่ 3 ความตอนหนึ่งว่า

ไฉ้พระแท่นแผ่นผาอยู่ป่าดอน แต่ปางก่อนที่นี้เป็นที่เมือง
ชื่อกรุงโกสินารายสหายนัก เป็นเอกธรรคออกชื่อย่อมลือเลื่อง
ทั้งแก้วแหวนเงินทองก้นองเนื่อง ไม่ผิดเคื่องสมบัติกษัตรา

‘พระพุทศพ’

คำบอกเล่าจาก กรมพระยาดำรงฯ

เรื่องพระแท่นดงรังนี้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เคยมีลายพระหัตถ์เล่าถวาย พระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ในสาส์นสมเด็จ ภาค 37 ฉบับลงวันที่ 19 และ 26 มีนาคม พ.ศ. 2482 ว่า ได้ทอดพระเนตรเห็นกองผ้าเหลืองบนพระแท่นเหมือน ‘พระพุทศพ’

“... ถึงพระแท่นดงรัง หม่อมฉันเห็นว่าศักดิ์สิทธิ์สำคัญไม่ได้อยู่ที่ตัวพระแท่น เท่ากับผ้าเหลืองที่เขาเอาซ้อนกองไว้บนพระแท่น เป็นรูปคล้ายกับศพคลุมผ้า นอนอยู่บนนั้น ผู้ที่ไปพระแท่นดงรังครั้งแรก ล้วนนึกว่าจะไปดูพระแท่น ครั้นไปถึงแต่พอไพล่ประตูวิหารเข้าไป เห็นรูปกองผ้าเหลืองเหมือนอย่างพระพุทศพวางบนพระแท่นก่อนสิ่งอื่นก็จับใจในทันที บางคนก็สะดุ้งกลัว บางคนยังรู้สึกเลื่อมใส พระแท่นดงรังอัศจรรย์ด้วยผ้าเหลืองกองนั้นเป็นสำคัญ จึงมักกล่าวกันว่าพระแท่นศิลาอาสน์ไม่น่าเลื่อมใสเหมือนพระแท่นดงรัง...”

แม้ทั้งหมดนี้เป็นเพียงตำนานหรือนิทานอธิบายความที่พยายามเชื่อมโยงบ้านเมืองของตนให้สัมพันธ์กับเรื่องราวในพุทธศาสนาด้วยความศรัทธาเลื่อมใส แต่ก็ถือเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นทรงคุณค่า ทั้งยังเป็นที่มาของพิธีกรรมอันเชื่อมโยงชุมชนไว้ด้วยกันอย่างเหนียวแน่น

พรรณราย เรือนอินทร์